

BIBLIOGRAFIA

MARGALIDA ROSSELLÓ PONS: *Les ceràmiques almohades del carrer de Zavellà. Ciutat de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1982. 128 pàg.

Pulcrament impreses a uns obradors de Ciutat —amb cós de lletra certament reduït perquè per raons econòmiques el Catàleg (pàgs. 29-123) s'ha fet a base d'una reducció fototípica del text mecanografiat— ha sortit a llum, darrerament, aquest primer llibre de Margalida Rosselló Pons que constitueix un estudi acuradíssim de les deixalles ceràmiques d'una gerreria almohade *fantasmal*, en frase de Miquel Barceló, autor dels mots preliminars, retrobada, sortosament, l'any 1937, al vell carrer de l'antiga Madîna Mayûrqa.

A quasi mig segle de l'aparició dels tres dipòsits, plens d'objectes ceràmics —135 en cataloga l'autora— incomprensiblement només disposavem d'una nota de presentació escrita per Antoni Mulet, apareguda a les pàgines d'aquesta Revista (BSAL XXVII (1938) 169-180).

Tot i ésser digne d'agraïment l'atenció del benemèrit folklorista ciutadà, les deixalles almohades, propietat avui de Museu de Ceràmica de Barcelona on part resta exposada i part amagada als magatzems, eren de fet quasi bé inèdites, si feim excepció de diverses referències a peces concretes dins estudis més amplis com els de L. M. Llubia, (1968), G. Rosselló-Bordoy (1978) i A. Cirici (1977).

Si l'arqueòleg arabista restava, l'any 1977, com diu a la nota 15 de la pàgina 149 de *Ensayo de sistematización de a cerámica árabe en Mallorca*, "...en espera de poder estudiar el resto (de los materiales de Zavellá)" l'estudi avui és una realitat gràcies a la tasca, pacient i acurada, de la seva filla que, estimulada per la dedicació paterna, tot i les discrepances assenyalades a la introducció, ha enriquit de modus notable el coneixement de la ceràmica de Madîna Mayûrqa.

Feta la història de la troballa i un resum breu del procés d'islamització polític, social, cultural i agrícola de la illa, l'autora estudia els materials, analitza la tècnica, descriu la tipologia —aprofita la classificació (17 tipus) del seu pare però l'enriqueix i completa amb minuciositat encomiables—, precisa els esquemes decoratius i comenta les tres peces més populars de la troballa: el camell, la lleona i la botilla (?), i acaba amb unes notes breus sobre la dispersió dels tipus ceràmics.

El veritable treball, però, es el Catàleg (pàgs. 29-123) de les 135 peces classificades en tres grups: 1. Ceràmica domèstica de luxe (peces 1-104, de set sèries tipològiques), 2. Ceràmica d'importació (peces 105-

108) i 3. Ceràmica d'ús comú (peces 109-135, de nou sèries diverses). Els estudiosos de la ceràmica trobaran en el present llibre cent detalls que illuminaran d'una manera considerable els seus coneixements d'aquell món tan apassionant com desconegut perquè, com assenyala Miquel Barceló, *treballs (com aquest) són imprescindibles per a fer visible i tàctil la civilització esvaïda*.

Perquè aquestes ratlles no es quedin només en el camp de l'elogi, la veritat ens fa dir-hi dos petits retrets. Un d'ordre tècnic: Per què no ha estudiat les cinc peces depositades al Museu de Mallorca (Vid. pàg. 8) de la mateixa troballa? L'altra és de caràcter pràctic: Per què no especifica a l'índex general (pàg. 128) les sèries i tipus del Catàleg? Així fóra un estudi total de la troballa i seria més assequible el seu valios contigut.

Benvinguda sia Margalida Rosselló al camp de la investigació, iniciat tan brillantment amb el seu estudi que, com a Memòria de Llicenciatura, conseguí el Premi Extraordinari de la Facultat d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona.

BALTASAR COLL THOMÀS

FONT OBRADOR, BARTOLOMÉ. *Historia de Lluçmajor*. Volumen cuarto. Mallorca, 1982. 604 páginas.

El tomo IV de la *Historia de Lluçmajor* nos informa detallada y documentalmente a través de sus 600 páginas de las vicisitudes de la villa y su término en el transcurso del siglo XVII. La población aumentó hasta duplicarse en el período de una centuria y media, agudizando el problema de la escasez de agua y de la insuficiente producción de cereales. Esta época fue de dura prueba frente a la adversidad atmosférica por las frecuentes sequías y las dificultades de aprovisionamiento de granos y no fataron motivos de regresión en el índice de crecimiento, como la pobreza del suelo, las malas cosechas, pestes, bandolerismo y criminalidad.

Entre las fuentes documentales que ha utilizado el autor merece mención especial el catastro de 1685, que inserta íntegramente, y de él deduce toda la estructura social de la época en un estudio minucioso y completo que comprende el estado de la propiedad rústica y urbana de la villa y su término, del que resulta el aumento de propietarios pequeños y medianos por la fragmentación de grandes fondos, muchos de ellos en poder de propietarios vecindados en la Ciudad. No le pasa inadvertida la riqueza que representan los derechos alodiales, como "expresión cabal de los grandes derechos señoriales", debiendo entenderse este término en su acepción de derechos dominicales, ya que el

ser conocidos con la denominación de *alous* indica claramente su origen contractual y su naturaleza jurídica distinta de los propiamente feudales.

El desarrollo urbano de la población se manifiesta en la prolongación de calles periféricas y la construcción de nuevos edificios. La parcelación de fincas rústicas inmediatas al casco primitivo facilita el acrecentamiento del trazado urbano alrededor del centro teórico *la plaça* y en el sentido de *quadrat*. El tipo de construcción comprende desde las casas *de un ayguavés de quatre cayres*, seguida de la de *cambra* y *sostre* y finalmente las de planta y piso, o sea con *entrada, cambra o studi, según studi, cambra alta primera, altre cambra alta, según ayguavés, corral y seller*. La *Casa de la Vila*, adquirida por los Jurados en 1626, fue adaptada a su nuevo destino y en su entrada se colocó, en piedra de Santanyí, el escudo de Lluçmajor reproducido en la portada del libro. Interesante es la descripción de muchas casas de la villa con su titulación y menaje.

En el término, al lado de las grandes propiedades rústicas que detentaba "la clase de los habituales propietarios de fincas que arrendaban las de los ciudadanos" surgía una nueva clase de propietarios más modestos como resultado de nuevos establecimientos. Esas parcelaciones dan nacimiento a muchos diminutivos toponímicos, pero el fenómeno más interesante es la roturación de tierras por el procedimiento de las *rotas* y su aplicación a nuevos cultivos con las ventajas de aumentar la producción agrícola y crear trabajo para muchos campesinos. Se extiende al autor en curiosas noticias de los predios rústicos, trazando una breve historia de cada uno y de las transmisiones de la propiedad por título hereditario o por el tránsito de su dominio en virtud de compra-venta, para lo que aprovecha la titulación de las cabrevaciones o los datos con frecuencia muy interesantes que ofrecen los inventarios.

Igual interés presentan los datos demográficos, fuertemente incididos por el azote de la peste de 1652, la organización gremial, la enseñanza, la fundación de nuevas familias procedentes de los pueblos comarcanos y la emigración a otros países, como por ejemplo a Valencia.

Las páginas dedicadas al convento franciscano de San Buenaventura tienen el valor de una monografía. Igual interés despiertan las noticias referentes a la parroquia y al santuario de Gracia y una miscelánea de sucesos de la vida civil, entre ellos la relación de los caballos armados del tercio foráneo a que pertenecía la villa, resultando un conjunto tan atractivo y ameno que permite barruntar que el próximo volumen, quinto de la obra, dedicado al siglo XVIII, será igualmente fascinante para los hijos de Lluçmajor.

JAIME SALVÁ

MORA, PAU; ANDRINAL, LORENZO: *Diplomatari del monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca. I* (1232-1360). Abaciologi i edició a cura de... Palma de Mallorca, Impremta Monàstica (Abadía de Poblet) 4art. XXXI + 705 pp. + il.

El Diplomatari del monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca es una obra que des de'l punt de vista diplomàtic no te paral·lel amb tot lo publicat fins ara sobre Història de Mallorca, en no esser que tenguem a colació obres de Villanueva, de Quadrado o de Pérez Martínez. Però la volada crítica d'aquest primer volum passa facilment —com un estel amb coa— per a damunt de totes les autoritats esmentades.

Estudis sobre Santa Maria la Real sols teníem fins ara els del P. Antoni Pasqual i els del Dr. Jocelyn Hillgarth. Ara disposam, en aquest volum de 700 pàgines, de 500 de documents que donen fe de vida de l'institució entre el regnat de Jaume I el Conqueridor i el de Pere IV, el Cerimoniós. La tasca que ha dirigit —i fet— el P. Pau Mora sols sofreix comparació amb la de Joan Pons i Marquès quan va preparar el Diplomatari de Poblet. No han estat els mallorquins fins ara molt donats a la diplomàtica.

Els arxius de on han estat extrets aquests documents son bàsicament francesos, vaticans i espanyols (entre ells en primer lloc l'Arxiu Històric Nacional, el de la Corona d'Aragó i els mallorquins [XIX]).

La bibliografia ocupa deu pàgs. [XXI-XXXI] l'introducció cent seixanta set [1-167] i els documents 1 a 257 i I-XXXVIII quatrecentes setanta set [171-654]. L'Índex onomàstic i toponímic acaba el primer volum [655-704].

L'autor descriu amb l'ajuda dels documents que transcriu, amb mètode exemplar en aquest temps precari per la llengua llatina i poc favorable per l'ortografia de les romàniques (mes val callar el cas de les germàniques i saxones a casa nostra), l'arribada i primera posada dels monjos cisterciencs en la vall d'Esporles i pla de ciutat al lloc actual, tan apte al regadiu, que d'aquí procedeix el nom de *real* (NB) de la titulació: *Santa Maria de la Real*. Vegeu que l'imatge que venera el lloc s'anomena: *La Mare de Déu de la Font de Déu*.

Els monjos venguts a Mallorca arribaren de Poblet i el P. Pau Mora subratlla que els abats de la Real solien esser destinats des de la Casa Mare.

L'autor recull documents des de 1232 fins a 1360 i fitxa l'abaciolog:

- Arnau I, Despi (1240-1260).
- Berenguer I, de Castelló (1251-1253).
- Bartomeu I (1256).

Gener I (1257-1262).
 Pere I, Julià (1264-1270).
 Imbert I (1274-1279).
 Pere II, de Serret (1279-1281).
 Bernabé I (1283-1285).
 Ramón I (1286-1290).
 Francesc I (1294).
 Joan I (1300-1307).
 Pere III, Descoll (1309-1339).
 Joan II (1340).
 Pere IV (1341-1345).
 Joan III, de Besalú (1349-1351).
 Bartomeu II, Salabre (1354-1360).

Després ens fa veure com els monjos foren homos de confiança de la Monarquia mallorquina (motiu pel qual hi va haver bons amics per a Jaume III de Mallorca fins a la fi i mes enllà) i com varen tenir les seves pugnes i avenències amb el Bisbat de Mallorca pel simple fet de que constituïen un poder moral paral·lel. Basta tenir en compte la primera processó del Corpus Christi a Mallorca per advertir com després del bisbe segueix protocolariament l'abat de la Real.

Se mos perdoni la advertència però de fet l'importància de l'antropònim medieval Bernat i la seva identificació freqüent amb el protagonista de la rondalla mallorquina es resultat secular de la tasca empresa a Mallorca pels monjos blancs.

Aquesta obra mereix una potenciació econòmica que no sabem si ha tenguda, lo que sí sabem es que —per la seva importància i per el seu treball— la te ben merescuda. *Vegin els cònsuls!*...

GABRIEL LLOMPART

GILI FERRER, Antoni: *Història de Sant Salvador d'Artà*. Artà, Impremta "La Actividad", 1979, 112 pp. + il.

Després dels treballs de G. Munar, R. Juan i algun altre A. Gili empren amb seriositat i amplitud de mires l'història d'un santuari medieval mallorquí. El lloc escollit, les edificacions successives, les imatges, els donats, les confraries, els capellans, el culte venen estudiats amb dades precises, i verificades.

Sant Salvador d'Artà no ha passat mai d'esser mes que un centre de peregrinació local. Però l'esbrinar-ho a través dels segles es un treball prou exigent. Això ha fet l'autor en una monografia modèlica.

Sols desitjaríem veure-lo completat amb els aspectes folklòrics de tradició oral: captes, promeses, capelletes, etc. que podem esperar de la preparació i activitat de l'autor, que va estar al costat del folklorista Ginard Bauçà en vida i del que prepara encara treballs deixats sense acabar una volta finat.

Sant Salvador es un cas prou interessant del canvi de titular popular envers una "marianització", fenòmen típic a Mallorca i Menorca a la Baixa Edat Mitjana (cfr. G. LLOMPART, *Longitudo Christi Salvatoris. Una aportación al conocimiento de la piedad catalana medieval* AST 40 (1968) 93-115; apareixerà de bell nou a segon volum de *Religiosidad Popular, Folklore de Mallorca, Folklore de Europa*, de pròxima edició, molt més significatiu que els exemples adduits pel Dr. Christian, en la seva visió hispana de l'assumpt, però que no coneix les illes. es a dir Balears i Canàries.

Creim que aquest es a la fi el gènere literari cabal que desitjam per aquests temes, tant els historiadors com el poble que fuig de vaguetats i vol dades concretes. Es a dir se mira en el passat de forma que s'arribi a trobar en ell. Si això no passa l'únic culpable es l'historiador local que no heu logra. Dels de fora poble, millor d'ordinari que no s'acostin a la cosa. No es tan fàcil com ells se prometen i al final tots es llamenten i ningú se'n escaliva. Escriure història local no es embrutar paper.

GABRIEL LLOMPART

GILI FERRER, ANTONI: *Artà en el segle XV*. Mallorca, Gràfiques Miramar, 1983. 259 pp. + il.

Després de l'història d'Artà encetada en dos volums per Mn. Llorenç Lliteres (*Artà en el siglo XIII* i *Artà en el siglo XIV*) ara el seu continuador Mn. Antoni Gili ens presenta —semblant en el títol— *Artà en el segle XV*.

Però apart del títol, el mètode de mossen Gili està mes perfilat i resulta mes primcernut. Les grans línees de la panoràmica (La vila, Administració pública, L'esglèsia, Sant Salvador. La Casa de Bellpuig, La primícia, El Cap de la Pera, La propietat rústica, Els molins, Dolenteries, Esclaus i Captius, La Defensa, Delmes Reials, Temes Diversos) aproximen el treball a la manera de Font Obrador, la citació lliteral curta s'assembla a la manera usada per Rosselló Vaquer. Així el treball guanyà en precisió ja que l'història local ha de donar dades que puguen compararse i això requereix serietat i precisió.

L'autor dona molta importància a l'història econòmica. Per primera vegada concedeix beligerància a les companyes de bestiar —poc sabem sobre la ramaderia mallorquina encara.

Es estrany no trobar apart de l'ingent número de cites d'arxiu mes aportacions bibliogràfiques sobre el tema. Això es una coincidència amb altres estudiosos locals. Seria llàstima que representàs desco-neixença del que els altres fan. Mes llàstima encara seria que ningú aportàs res útil pels demés.

G. LLOMPART

“Estudis de Prehistoria, d'Historia de Mayurqa i d'Historia de Mallorca, dedicats a Guillem Rosselló Bordoy” Mallorca, Museu de Mallorca (Impr. Imatge 70), 1982. 345 pp. + il.

Con motivo del veinticinco aniversario de la dedicación a los estudios históricos del director del Museo de Mallorca, G. Rosselló Bordoy, aparece esta miscelánea, ocupada por los grandes temas de investigación de nuestro homenajeado: Prehistoria, Islam e Historia de Mallorca.

Entre los arqueólogos colaboran A. López Pons, L. Plantalamor, M. Cristina Rita, J.H. Fdez. Gómez, M. Orfila, G. Sintés Espasa, J.O. Granados García, Esperanza Manera. Los islamistas son: M. de Epalza, M. Carbonero, Miquel Barceló, Angel Poveda, M. Rosselló Pons y Perico de Montaner. En fin, sobre historia de la isla, aparecen contribuciones de Reis Fontanals, Ramon Soto, L. Portella, J. Sastre, Joana M. Palou, Federico Soberats, Gonzalo López Nadal, Isabel Moll, J. Suau, A. Segura, Víctor Guerrero.

Hay estudios de carácter muy variado, desde la teoría pura hasta el apunte concreto. Sea un hallazgo arqueológico (una figura de plomo, una imagen de barro, un capitel, un sello) hasta un texto musulmán o cristiano comentado (asentamientos, toponimias etc.). No ocultamos nuestra preferencia por los hechos concretos.

La miscelánea tiene un tono familiar, montada como está sobre la colaboración de miembros allegados al Museo de Mallorca —que el homenajeado dirige desde su fundación—, sobre discípulos suyos —y Rosselló Bordoy los ha tenido, “rara avis” en nuestros cotos insulares— y sobre el grupo de la Universidad Autónoma de Barcelona aunado en derredor de Miquel Barceló. Las razones por las que se limitó la colaboración a estos círculos se me escapa. Pienso no ser el único que aprecia la labor de Rosselló Bordoy. Habrá, pues, que esperar a que nos llamen al próximo *Festschrift*.

Y como un día u otro este *Festschrift*, si Dios quiere, llegará quiero simplemente anotar que las fichas bibliográficas (de un hermoso elenco de 120 títulos) deben completarse, dado que su alcance ahora no puede siempre medirse. Claro que las piezas mancadas son las menos y menores. Pero uno no tiene por qué tirar a adivinar. Para evitarlo es por lo que se redactan las bibliografías.

Es una satisfacción el que se saque de la tradición reciente entre nosotros la costumbre de los homenajes científicos. Quizás estemos al cabo de la calle de la desgraciada moda de desdedicar y dedicar calles a personalidades vivas. *Vivat*, pues, la idea del Museo de Mallorca y la persona de su director.

GABRIEL LLOMPART